

«Το φύλο ως επιτέλεση:

Συνέντευξη με τη Judith Butler»

A

Απόσπασμα από τη συνέντευξη «**Το φύλο ως επιτέλεση: Συνέντευξη με τη Judith Butler**» των Peter Osborne και Lynne Segal, Λονδίνο, 1993. Το πλήρες κείμενο δημοσιεύτηκε αρχικά στο περιοδικό *Radical Philosophy*: 67 (καλοκαίρι 1994). Η Judith Butler είναι αμερικανίδα μετά-στρουκτουραλίστρια φιλόσοφος. Έχει συμβάλει στην κριτική αναδιατύπωση κάποιων κεντρικών ζητημάτων στην φεμινιστική προβληματική όπως ο διαχωρισμός μεταξύ βιολογικού/κοινωνικού φύλου και το ζήτημα του φύλου ως επιτέλεσης. Η δουλειά της έχει επίσης συμβάλει εξαιρετικά στη θεωρία queer και την πολιτική φιλοσοφία. Είναι καθηγήτρια στο τμήμα Ρητορικής και Συγκριτικής Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου Μπέρκλεϊ της Καλιφόρνιας.

Στη χώρα μας η μετάφραση των βιβλίων της γνωρίζει μια άνθηση. Σύντομα το βιβλίο που την καθιέρωσε, το *Gender Trouble* μεταφράζεται και στη χώρα μας από τις εκδόσεις Αλεξάνδρεια (σε μετάφραση Γιώργου Καραμπέλα). Η Judith Butler έρχεται στην Αθήνα στις 17 Δεκεμβρίου καλεσμένη του Ιδρύματος «Ν.Πουλαντζάς» για μια εκδήλωση που συνδιοργανώνεται με το Πάντειο και το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο. [Μαρία Παγκάκη]

Δ: Θα θέλαμε να ξεκινήσουμε ρωτώντας σας αν τοποθετείτε το έργο σας μέσα στο αυξανόμενο ποικίλο πεδίο των σπουδών του φύλου. Τα πρόσφατα κείμενά σας σχετίζονται από πολλούς από αυτό που έγινε γνωστό ως queer θεωρία. Παρόλα αυτά, η εμφάνιση των ομοφυλοφιλικών σπουδών ως ξεχωριστού ακαδημαϊκού αντικειμένου, προκάλεσε προβληματισμούς σχετικά με τη σχέση του με το φεμινισμό. Θεωρείτε πως η δουλειά σας ανήκει πρωτίστως στο φεμινισμό, ή στην queer θεωρία, ή αρνείστε ένα τέτοιο διαχωρισμό;

J.B: Θα έλεγα πως είμαι πρωτίστως φεμινίστρια θεωρητικός, από ότι queer θεωρητικός, ή θεωρητικός της ομοφυλοφιλίας. Η αφοσίωσή μου στον φεμινισμό είναι μάλλον η κύρια αφοσίωσή μου. Το *Gender Trouble* είναι μία κριτική στην υποχρεωτική ετεροφυλοφιλία μέσα στο φεμινισμό και απευθυνόταν στις φεμινίστριες. Την εποχή που γραφόταν το βιβλίο δεν υπήρχαν ακόμα ομοφυλοφιλικές σπουδές. Όταν εκδόθηκε το βιβλίο λάμβανε χώρα στις ΗΠΑ το Δεύτερο

Ετήσιο Συνέδριο Ομοφυλοφιλικών Σπουδών. Θυμάμαι σ' ένα πάρτι καθόμουν δίπλα σε κάποιον που μου είπε πως δούλευε πάνω στην queer θεωρία. Τότε εγώ ρώτησα «τι είναι queer θεωρία»; Με κοιτούσε σαν να ήμουν τρελή, μιας και προφανώς θεωρούσε πως εγώ ήμουν μέρος αυτού του πράγματος που ονομαζόταν queer θεωρία. Το μόνο που ήξερα εγώ ήταν πως η Teresa de Lauretis είχε δημοσιεύσει ένα άρθρο στο *Differences* με τίτλο «Queer Θεωρία». Νόμιζα πως αυτή η ονομασία ήταν δικό της δημιούργημα. Σίγουρα, δεν συνειδητοποιούσα πως ήμουν κι εγώ μέρος αυτού του πεδίου.

Έχω ένα πρόβλημα εδώ, γιατί νομίζω πως υπάρχει κάτι αντί-φεμινιστικό στην queer θεωρία. Ακόμα, στο βαθμό που κάποιοι από αυτούς τους θεωρητικούς ισχυρίζονται πως η ανάλυση της σεξουαλικότητας μπορεί να διαχωριστεί από την ανάλυση του φύλου, είμαι απολύτως αντίθετη με αυτή την προσέγγιση. Η πρόσφατη συλλογή *Gay and Lesbian Reader* από τον εκδοτικό οίκο Routledge, ξεκινάει με μία σειρά από κείμενα που ενστερνίζονται αυτό τον ισχυρισμό. Νομίζω πως αυτός ο διαχωρισμός είναι μεγάλο λάθος. Η δουλειά της Catharine MacKinnon θέτει μία τέτοια αναγωγική αιτιολογική σχέση μεταξύ του φύλου και της σεξουαλικότητας, η οποία στάθηκε ως μία ακραία εκδοχή του φεμινισμού στην οποία έπρεπε να ασκηθεί αντίλογος. Όμως το να ξεκινάει αυτός ο αντίλογος από μία θεωρία queer που αποκόβεται εντελώς από το φεμινισμό είναι μέγιστο λάθος.

Δ: Μπορείτε να μας πείτε για το διαχωρισμό μεταξύ βιολογικού φύλου και κοινωνικού φύλου; Τον απορρίπτετε εντελώς, ή απορρίπτετε συγκεκριμένες ερμηνείες που προκύπτουν από αυτόν; Η θέση σας πάνω σε αυτό φαίνεται να έχει μετατοπισθεί τελευταία.

J.B: Μία από τις αναγνώσεις του *Gender Trouble* υπήρξε πως δεν υπάρχει βιολογικό φύλο παρά μόνο κοινωνικό και πως το τελευταίο είναι επιτελεστικό. Έπειτα επικράτησε μία άποψη πως αν το κοινωνικό φύλο είναι επιτελεστικό τότε θα πρέπει να είναι ριζοσπαστικά ελεύθερο. Επίσης, θεωρήθηκε πως αρνούμαι την υλικότητα του σώματος. Αποδόθηκε στο κείμενο μία έννοια σωματοφοβίας. Είναι ενδιαφέρον να σου παθολογικοποιούν το κείμενό σου. Επομένως, θεώρησα σημαντικό στο *Bodies that Matter* να ξαναγυρίσω στην κατηγορία του βιολογικού φύλου και στο πρόβλημα της υλικότητας και να θέσω υπό ερώτηση πώς φτάνουμε στο σημείο της κατασκευής του βιολογικού φύλου ως νόρμας. Αλλά δεν ήθελα να περιορισθώ από τα όρια που θέτει η Λακανική οπτική. Ήθελα να επεξεργαστώ το πώς η νόρμα φτάνει να υλικοποιεί το σώμα. Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε την υλικότητα ενός σώματος όχι μόνο υπενδεδυμένη από τη νόρμα, αλλά το πώς εκκινείται, διαμορφώνεται από τη νόρμα. Οπότε ναι, η θέση μου τροποποιήθηκε. Νομίζω πως βιάστηκα να παραβλέψω πολύ

γρήγορα την κατηγορία του βιολογικού φύλου στο *Gender Trouble* και προσπάθησα να την αναθεωρήσω στο *Bodies that Matter* και να δώσω έμφαση στο ρόλο που παίζουν οι εξαναγκασμοί και τα εμπόδια που τίθενται κοινωνικά, στην κατασκευή του φύλου.

Δ: Σε πολλούς αρέσει το *Gender Trouble* γιατί έχει απήχηση η ιδέα του φύλου ως παράστασης αυτοσχεδιασμού. Ενός χώρου όπου μπορεί κανείς να υιοθετήσει και ν' ανιχνεύσει διαφορετικές ταυτότητες κατά βούληση. Έτσι για πολλούς, το να αναπαρασταθεί το φύλο θα βοηθούσε στο να διασαλευθούν οι κυρίαρχες δομές του. Εσείς όμως στην αρχή του *Bodies that Matter* δηλώνετε, ότι φυσικά είναι αδύνατο να δομούνται ή να αποδομούνται οι ταυτότητες κατά βούληση. Ίσως δεν είναι αρκετά σαφές σε ποιο βαθμό υιοθετείτε, ή επιμένετε στις δυνατότητες που ανοίγονται στο *Gender Trouble* οι υπερβατικές παραστάσεις όπως το drag θέαμα, ώστε να αποσταθεροποιηθούν οι έμφυλες κατηγορίες; Ή σε ποιο βαθμό είστε σκεπτική πλέον ως προς αυτό;

J.B: Το πρόβλημα με το drag είναι ότι το χρησιμοποίησα σαν παράδειγμα επιτελεστικότητας αλλά θεωρήθηκε ο κανόνας της επιτελεστικότητας. Πρέπει να είναι κανείς προσεχτικός με τα παραδείγματα που χρησιμοποιεί. Αυτό που είναι ενδιαφέρον είναι πως φαίνεται να υπάρχει κάπου στη δημόσια σφαίρα μία επιθυμία ριζοσπαστικής αναδιαμόρφωσης του σώματος. Αλλά όχι δεν νομίζω πως το drag είναι ο κανόνας για την ανατροπή του φύλου. Το drag διέπεται κι αυτό από τους δικούς του περιορισμούς. Προς το τέλος του βιβλίου ισχυρίζομαι πως το drag έχει τη δική του μελαγχολία.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε την επιτελεστικότητα, η οποία είναι διακριτή από την παράσταση, μέσα από την έννοια της ανασηματοδότησης. Θεωρώ ακόμα εξίσου χρήσιμη την έννοια της επανάληψης ως φέρουσας ανατρεπτικών δυνατοτήτων, για την οποία κάνω λόγο στο *Gender Trouble*, αλλά στη θέση της παρωδίας, τώρα θα έδινα έμφαση στους πολύπλοκους τρόπους με τους οποίους λειτουργεί η ανασηματοδότηση σε επίπεδο πολιτικού λόγου. Υποπτεύομαι πως η καινούρια μου δουλειά θα αποδειχθεί πολύ λιγότερο δημοφιλής, ωστόσο, ήθελα να γράψω κόντρα στη δημοφιλή μου εικόνα, διότι αισθάνομαι πως η μεγάλη αποδοχή του *Gender Trouble*, αφενός είναι ενδιαφέρουσα πολιτισμικά, καθώς αναμόχλευσε κάποιο κοινό αίσθημα, και μας έδειξε τι υπήρχε στη δημόσια σφαίρα περιμένοντας να αναμοχλευτεί, αφετέρου οδήγησε τελικά σε μία μεγάλη παρεξήγηση αυτών που ήθελα να πω.

Είναι σημαντικό να ξεχωρίσουμε την παράσταση από την επίτευση. Η πρώτη προϋπόθεσή είναι υποκείμενο, η τελευταία αμφισβητεί την έννοια του υποκειμένου. Το σημείο όπου προσπαθώ να το διασαφηνίσω αυτό είναι στην αρχή του κεφαλαίου "Critically Queer" στο βιβλίο *Bodies that Matter*, όπου ξεκινώ με τη φουκωική θέση πως η εξουσία λειτουργεί εν μέρει μέσω των λόγων, τόσο στην παραγωγή όσο και στη αποσταθεροποίηση του υποκειμένου. Ωστόσο, όταν ξεκινάει κανείς να σκέφτεται τους τρόπους με τους οποίους οι λόγοι παράγουν υποκείμενα, είναι σαφές ότι θα πρέπει να γίνει λόγος για συγκεκριμένους τρόπους παραγωγής. Σε αυτό το σημείο θέωρησα χρήσιμη την έννοια της επιτελεστικότητας και συγκεκριμένα των επιτελεστικών λεκτικών χειρονομιών, οι οποίες φέρνουν στη ζωή, παράγουν, αυτό για το οποίο μιλάνε. Αυτό είναι ένα σημείο όπου ο λόγος γίνεται παραγωγικός με ένα σχετικά συγκεκριμένο τρόπο. Επομένως αυτό που προσπάθησα να κάνω είναι να σκεφτώ την επιτελεστικότητα

ως αυτή την άποψη του λόγου που έχει την δυνατότητα να παράγει αυτό για το οποίο μιλάει.

[Η Butler έπειτα ρωτάται για το γεγονός πως φαίνεται να παραβλέπει κάποιους βιολογικούς περιορισμούς των σωμάτων, όπως για παράδειγμα το γεγονός ότι τα ανδρικά σώματα δεν έχουν τις αναπαραγωγικές δυνατότητες που έχουν τα γυναικεία]

J.B: Ναι, φαντάζομαι πως μπορεί να υπάρξει αυτό το τραβηγμένο επιχείρημα ως κάποιου είδους κριτική σε αυτή τη δουλειά μου. Πάρτε λοιπόν το παράδειγμα της αναπαραγωγικής δυνατότητας, όπως το θέτετε. Κάποιος θα έλεγε κάλλιστα: κάποια σώματα πηγαίνουν σε γυναικολόγο για κάποιες εξετάσεις ενώ κάποια άλλα όχι. Ποιο είναι το πραγματικό ζήτημα εδώ; Σε ποιο βαθμό ένα σώμα ορίζεται από την δυνατότητά του να εγκυμονήσει; Γιατί είναι η συγκεκριμένη δυνατότητα που ορίζει ένα σώμα; Κάποιος θα έλεγε διότι το υποκείμενο ενός συγκεκριμένου φύλου πηγαίνει στο γυναικολόγο για συγκεκριμένες εξετάσεις που επαληθεύουν την πιθανότητα εγκυμοσύνης, ή από την άλλη ότι ο ερχομός στο γυναικολόγο είναι από μόνο του γεγονός που παράγει το φύλο. Το ζήτημα της εγκυμοσύνης είναι ωστόσο, αυτό που παραμένει κεντρικό σε όλη αυτή τη θεσμική πρακτική εδώ.

Μου φαίνεται λοιπόν, πως παρά το ότι γενικά μιλώντας το γυναικείο σώμα γίνεται αντιληπτό ως ικανό να εγκυμονήσει, γεγονός παραμένει πως υπάρχουν σώματα νεαρής ηλικίας, ή μεγαλύτερης ηλικίας, ή σώματα ανεξαρτήτως ηλικίας που δεν μπορούν να εγκυμονήσουν, και πως δεν είναι αυτή η προεξέχουσα ιδιότητά τους ως γυναικείων σωμάτων. Ερωτήσεις τέτοιου τύπου προσπαθούν να θέσουν την προβληματική της αναπαραγωγής ως κεντρικής σημασίας στην παραγωγή του σώματος ως έμφυλου. Αλλά δεν είμαι καθόλου σίγουρη για το αν θα έπρεπε να είναι κεντρικής σημασίας αυτή η ιδιότητα. Στο βαθμό που είναι, πρόκειται για την επιβολή μίας νόρμας και όχι για μία ουδέτερη περιγραφή βιολογικών δεδομένων.

Δεν αρνούμαι την ύπαρξη κάποιων βιολογικών διαφορών. Ρωτώ ωστόσο, υπό ποιες συνθήκες, υπό ποιους λόγους και ποιες θεσμικές συνθήκες, καθορίζονται συγκεκριμένες βιολογικές διαφορές - που δεν είναι πάντοτε τόσο συγκεκριμένες, δεδομένης της εξαιρετικής ποικιλίας σωμάτων - ως προεξέχουσες στον ορισμό του φύλου. Υπό αυτή την έννοια τίθεμαι στο πλευρό της κριτικής του βιολογικού φύλου ως πολιτικής κατηγορίας από τη Monique Wittig, και των τρόπων με τους οποίους επιβάλλεται από μία υπονοούμενη και θεσμικά επιβαλλόμενη, υποχρεωτική αναπαραγωγή.

Είναι ένα πρακτικό πρόβλημα. Αν είσαι γύρω στα τέλη της δεκαετίας των είκοσι χρόνων ή στις αρχές των τριάντα και δεν μπορείς να κάνεις παιδί, ή δεν θέλεις, για οποιοδήποτε λόγο και αν συμβαίνει αυτό, τότε παλεύεις στην ουσία με ένα κοινωνικά επιβαλλόμενο νόμο για το φύλο σου. Χρειάζεται μία ακμαία, δραστήρια και πολιτικά ενήμερη κοινότητα γύρω σου, για να μην αισθανθείς, αποτυχία ή και ανικανότητα, μία συλλογική προσπάθεια να ξανασκεφτούμε τους όρους της κυρίαρχης νόρμας. Γιατί μία γυναίκα που θα ήθελε να παίξει κάποιο ρόλο στην ανατροφή ενός παιδιού, αλλά όχι στην κυοφορία του, ή μία γυναίκα που δεν θα ήθελε τίποτα από τα δύο, να μην μπορεί να επιλέξει ελεύθερα χωρίς αίσθηση αποτυχίας ή ανικανότητας; Όταν γίνεται η ερώτηση «Δεν υπάρχουν βιολογικές διαφορές;», η ερώτηση δεν αφορά στην πραγματικότητα την υλικότητα των σωμάτων. Αφορά το κατά πόσο η θεσμικότητα της αναπαραγωγικής διαδικασίας νοείται ως το πρωτεύον χαρακτηριστικό του φύλου. Υπό αυτή την

έννοια υπάρχει μία επιβολή της νόρμας δια μέσου των εξουσιαστικών λόγων.

Δεν είναι μόνο η νόρμα της ετεροφυλοφιλίας που αποτελεί πρόβλημα. Είναι όλες οι σεξουαλικές νόρμες. Νομίζω πως κάθε σεξουαλική θέση είναι κατά βάση κωμική. Αν πει κανείς «επιθυμώ μόνο το Χ» τότε αμέσως θέτει την αποκλειστικότητα της επιθυμίας, και δημιουργεί μία ποικιλία θέσεων και δυνατοτήτων που φαίνονται αδιανόητες για τη συγκεκριμένη ταυτότητα. Θεωρώ, πως ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της κωμωδίας είναι ακριβώς όταν καταλήγεις να υιοθετείς τη θέση που θεωρούσες αδιανόητη. Είναι αστειό, υπάρχει τρομερή δυνατότητα αυτό-ανατροπής σε αυτό.

Στη διάρκεια μίας τηλεοπτικής διαμάχης για το θέμα των ομοφυλοφίλων στο στρατό, παίρνοντας το λόγο ένας γεροϋσιαστής γέλασε και είπε «Πρέπει να πω, πως ξέρω πολύ λίγα για την ομοφυλοφιλία. Νομίζω πως ξέρω πιο λίγα για αυτό από ότι για οτιδήποτε άλλο». Μετά από την μεγαλόστομη αυτή δήλωσή του, ξεκίνησε μία ομοφοβική ρητορεία γύρω από το θέμα όπου οι ομοφυλόφιλοι σκιαγραφήθηκαν ως πλάσματα που κάνουν έρωτα δημοσίως, που είναι πολύ αδύνατα, πάντοτε ανδρικού φύλου κλπ. Αυτό επιδείκνυε μία πολύ επιθετική αλλά και ιδεοληπτική στάση για το θέμα αυτό που βεβαίως δεν ήξερε τίποτα. Καταλαβαίνει κανείς, πως το συγκεκριμένο άτομο που σπεύδει να δηλώσει πως δεν έχει καμία σχέση με το θέμα, είναι στην πραγματικότητα βαθιά απασχολημένος με αυτό.

Θεωρώ πως δεν μπορούν να υπάρξουν «αδιάφοροι» αποκλεισμοί. Κάποιοι θα διαφωνούσε και θα έλεγε: «Κοίτα, κάποιοι ετεροφυλόφιλοι δεν ενδιαφέρονται καθόλου για την ομοφυλοφιλία. Είναι αδιάφοροι ως προς αυτή. Δεν με ενδιαφέρει τι κάνουν οι άλλοι. Είμαι αδιάφορος ή ουδέτερος ως προς το θέμα». Δεν το πιστεύω. Νομίζω πως η υιοθέτηση μίας σεξουαλικής στάσης, σημαίνει πως στοιχειωνόμαστε από αυτό που αποκλείεται στη συγκεκριμένη σεξουαλική στάση. Μάλιστα, όσο πιο άκαμπτη η στάση, τόσο μεγαλύτερο το φάντασμα και τόσο πιο απειλητικό φαντάζει σε κάποιο βαθμό. Δεν ξέρω αν αυτή είναι φουκωική θέση. Είναι μάλλον ψυχαναλυτική θέση, αλλά δεν είναι αυτό που έχει σημασία για μένα.

Δ: Ισχύει αυτό και για την άποψη των ομοφυλοφίλων για την ετεροφυλοφιλία;

J.B: φυσικά, απολύτως.

Δ: Αν και μάλλον όχι με τον ίδιο τρόπο;

J.B: Ναι, τίθεται ένα διαφορετικό πρόβλημα εδώ, με κάποιες παγίδες. Όταν μία γυναίκα από το κοινό μίας ομιλίας μου είπε «Επέζησα από τον λεσβιακό φεμινισμό και ακόμα επιθυμώ γυναίκες», το θεώρησα εξαιρετική ατάκα, γιατί ένα από τα προβλήματα που προέκυψαν από το ρεύμα του λεσβιακού φεμινισμού, ήταν η επιταγή μίας πολύ συγκεκριμένης σεξουαλικής ταυτότητας (αυτό δεν αφορά συνολικά το λεσβιακό φεμινισμό, αλλά κάποιες τάσεις του).

Οι λεσβίες δημιουργούν μία πολύ αδύναμη πολιτική κοινότητα, ακριβώς επειδή

επιμένουν σε μία εξαιρετικά ριζοσπαστική αποκλειστικότητα της σεξουαλικής τους επιθυμίας.

Το πλέγμα της ετεροφυλοφιλίας² (όπως το ονομάζω στο *Gender Trouble*) αποδόθηκε σαν ολοκληρωτικό σύμβολο γι' αυτό και στο *Bodies that Matter* το μετονομάζω σε ετεροφυλοφιλική ηγεμονία³. Αυτό επιτρέπει την δυνατότητα ενός πλέγματος ανοιχτού στην αναδιαπραγμάτευση, που έχει μία κάποια ευπλαστικότητα.

Η υποχρεωτική ετεροκανονικότητα περιλαμβάνει μία πολύ συγκεκριμένη έννοια του φύλου: Μία άποψη της έμφυλης συνοχής όπου αυτό που τα άτομα αισθάνονται, το πώς πράττουν, και το πώς εκφράζονται σεξουαλικά αποτελούν ταυτόχρονα άρθρωση και πράξη ενός συγκεκριμένου φύλου. Είναι μία συγκεκριμένη σχέση αιτιότητας ως προς την ταυτότητα που εγκαθιδρύεται ως έμφυλη συνοχή, και σχετίζεται με την ετεροκανονικότητα. Δεν είναι οποιοδήποτε φύλο, ή «όλα» τα φύλα, αλλά αυτό το συγκεκριμένο είδος φύλου με συνοχή.

Ένα από τα προβλήματα με την ομοφυλοφιλία είναι ότι για κάποιους αποτελεί ψύχωση. Πολλοί άνθρωποι αισθάνονται πως αυτό που είναι, το εγώ τους, η ταυτότητά τους, θα διαλυόταν ριζικά αν εμπλέκονταν σε ομοφυλοφιλικές σχέσεις. Θα προτιμούσαν να πεθάνουν παρά να εμπλακούν σε ομοφυλοφιλικές σχέσεις. Γι' αυτούς τους ανθρώπους η ομοφυλοφιλία αντιπροσωπεύει την ψυχωτική διάλυση του υποκειμένου. Πώς θα ξεχωρίσουμε αυτή τη φοβική αποκήρυξη της ομοφυλοφιλίας από αυτό που ο Zizek αποκαλεί το πραγματικό—όπου το πραγματικό είναι αυτό που μένει εκτός συμβολικής συνθήκης, και απειλεί το υποκείμενο εντός συμβολικής συνθήκης με την ψύχωση;

Δ: Θα μπορούσαμε ίσως τώρα να περάσουμε στο πολιτικό επίπεδο της queer θεωρίας και συγκεκριμένα στις ιδέες της ανατρεπτικής επανάληψης και της παραβατικής αναγραφής, όπου αναφερθήκαμε και παραπάνω μιλώντας για το drag θέαμα. Ο Alan Sinfield λέει πως το πρόβλημα με τις υποτιθέμενα ανατρεπτικές αναπαραστάσεις του φύλου είναι πως είναι πάντα αφομοιωτικές. Το κυρίαρχο μπορεί πάντα να βρίσκει τρόπους να τις αποκηρύξει και να επανεπιβεβαιώνεται. Από την άλλη ο Jonathan Dollimore, δεν συμφωνεί με αυτό και ισχυρίζεται πως κάθε τι που αποτελεί

πρόκληση για τις ισχύουσες έμφυλες αναπαραστάσεις, μπορεί να διατηρηθεί και να έχει ισχύ ως τέτοιο, συλλογικά. Πώς απαντάτε σε αυτά;

J.B: Νομίζω, πως ο Sinfield έχει δίκιο όταν λέει πως κάθε προσπάθεια ανατροπής είναι εν δυνάμει, αφομοιωτική. Δεν υπάρχει μέτρο εγγύησης ως προς αυτό. Δεν μπορείς να υπολογίσεις ή να σχεδιάσεις την ανατροπή. Στην πραγματικότητα θα έλεγα πως η ανατροπή είναι πάντοτε ανυπολόγιστη. Αυτό άλλωστε την κάνει ανατροπή. Ως προς το πώς αρθρώνεται μία πρόκληση, και αν χρειάζεται συλλογικότητα ή όχι, βεβαίως και με αυτό συμφωνώ. Σκέφτομαι όμως επίσης, πως οι εκάστοτε ανατρεπτικές πρακτικές θα πρέπει να υπερβαίνουν την ανάγνωση, να προκαλούν τις συμβατικές αναγνώσεις και να απαιτούν νέες δυνατότητες ανάγνωσης, ερμηνείας.

Για παράδειγμα όταν η Act up⁴ ξεκίνησε τα die-ins⁵ στους δρόμους της Νέας Υόρκης, το αποτέλεσμα ήταν εξαιρετικά δυνατό. Η επιστράτευση θεατρι-

κών τακτικών υπήρχε γενικά στην παράδοση των διαδηλώσεων, καθώς επίσης υπήρχε και η παράδοση της ξαφνικής ακαμψίας, όπου οι αστυνομικές δυνάμεις αναγκάζονταν να σε σύρουν. Αυτά τα μέσα έκφρασης απορροφήθηκαν από την Act Up και μετατράπηκαν στη δραματική απεικόνιση ξαφνικών 'θανάτων' όλων των διαδηλωτών μαζί. Επίσης ζωγράφιζαν γύρω τους λευκές γραμμές όπως αυτές με τις οποίες σηματοδοτεί η αστυνομία το σημείο ενός θανάτου. Ο συμβολισμός ήταν σοκαριστικός. Έτσι, ήταν αναγνώσιμη πράξη στο βαθμό που δανειζόταν από υπάρχουσες πράξεις διαμαρτυρίας, αλλά ήταν παράλληλα και πρωτοτυπία. Σκιαγράφησε μία νέα δυνατότητα ανυπακοής. Και ήταν εξαιρετικά δραματική. Έκανε τους ανθρώπους να σταματήσουν και να δουν τι συμβαίνει.

Υπήρξε σύγχυση. Ο κόσμος δεν ήξερε αρχικά γιατί αυτό το πλήθος διαδηλωτών παρίστανε τους νεκρούς. Ήταν άνθρωποι που έπασχαν από AIDS; Ίσως ναι, ίσως όχι. Δεν υπήρχαν άμεσες απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα. Η πράξη ωστόσο, έθετε ερωτήσεις χωρίς να σου δίνει εργαλεία για άμεσες απαντήσεις. Νομίζω πως ανησυχητικές είναι οι πράξεις ανυπακοής - διαδήλωσης που φαίνονται πιο άμεσα αναγνώσιμες. Νομίζω πως αυτές είναι οι ανατρεπτικές πράξεις που είναι περισσότερο αφομοιωτικές. Αλλά εκείνες που προκαλούν τις υπάρχουσες αναγνωστικές πρακτικές μας, που μας κάνουν λιγότερο σίγουρους για το πώς να αναγνώσουμε, ή που μας κάνουν να αναθεωρήσουμε τους τρόπους που διαβάζουμε τα δημόσια σημάδια, αυτές είναι σημαντικές κατά τη γνώμη μου.

Κάποιοι λένε πως χρειαζόμαστε ένα συγκεκριμένο έδαφος από όπου να δράσουμε. Πως χρειαζόμαστε ένα έδαφος συλλογικής δράσης. Νομίζω πως πρέπει να κυνηγήσουμε στιγμές απεδαφικοποίησης, όπου στεκόμαστε ταυτόχρονα σε δύο σημεία, ή όπου δεν ξέρουμε πού ακριβώς στεκόμαστε, ή όπου παράγουμε αισθητικές πρακτικές που ταραίζουν το έδαφος. Εκεί λαμβάνει χώρα η αντίσταση στην αφομοίωση.

Δ: Ποια είναι η σχέση μεταξύ αυτής της πολιτικής του συμβολικού με τις πιο παραδοσιακές πολιτικές πρακτικές; Πιθανώς, η λειτουργία της είναι κατά κάποιο τρόπο συνδεδεμένη με τον ρόλο που παίζουν τα ΜΜΕ στα πολιτικά συστήματα των αναπτυσσόμενων καπιταλιστικών κοινωνιών, όπου η απεικόνιση παίζει πολύ σημαντικό ρόλο.

J.B: Ναι, συμφωνώ.

Δ: Παράλληλα, ένα κρίσιμο κομμάτι αυτού του ρόλου της απεικόνισης είναι πως συχνά παραμένει εντελώς αποκομμένη από την αποτελεσματική πολιτική δράση. Θα έλεγε κανείς πως ο λόγος που η πολιτική της απεικόνισης είναι συχνά τόσο αφομοιωτική, είναι ακριβώς επειδή παραμένει στο χώρο των ΜΜΕ, και δεν είναι παρά ένα δευτερεύον παρακλάδι σε σχέση με την διάθεση για μετασηματισμό της κοινωνίας, του κράτους, των θεσμών, των νόμων. Πώς θα απαντούσατε σε αυτό;

J.B: Καταρχάς, δεν θεωρώ πως τα ΜΜΕ είναι μονολιθικά, ούτε θεωρώ πως δρουν πάντοτε ως προς μία ιδιοποίηση της εικόνας. Ενίοτε, πα-

ράγουν εικόνες πάνω στις οποίες δεν έχουν έλεγχο. Αυτού του είδους το απρόβλεπτο αποτέλεσμα μπορεί να προκύψει από συντηρητικά ΜΜΕ χωρίς επίγνωση ότι συμβαίνει. Υπάρχουν τρόποι να εκμεταλλευτεί κανείς την κυριαρχία των ΜΜΕ. Η πολιτική της αισθητικής αναπαράστασης είναι ένας τρόπος κατά τη γνώμη μου. Αλλά αυτό δεν είναι το ίδιο με το να παλεύεις να αλλάξεις το νόμο, ή να συναθροίζεις μεγάλες ομάδες πίεσης προς ένα σκοπό.

Ήμουν μέρος μιας ομάδας θεάτρου που λεγόταν LIPS (τα αρχικά μας δεν σήμαιναν τίποτα) και την αγαπούσα πολύ και τώρα σκέφτομαι να συμμετάσχω στο συμβούλιο της Διεθνούς Ομοφυλοφιλικής και Λεσβιακής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων⁶. Δεν υπάρχει κάτι που μπορεί να με σταματήσει από το να κάνω το ένα ή το άλλο. Για μένα δεν τίθεται θέμα επιλογής. Η φουκωική μου πλευρά λέει πως δεν υπάρχει μόνο μία πλευρά από την οποία

μπορείς να παλέψεις αποτελεσματικά. Πρέπει να είναι πολλές, και δεν είναι απαραίτητο να είναι συμπλιωμένες μεταξύ τους.

Δ: Να κλείσουμε ρωτώντας σας ποιο είναι το μέλλον του φεμινισμού κατά τη γνώμη σας;

J.B: Η Catharine MacKinnon και το έργο της έχουν λάβει τόσο δημόσιες διαστάσεις διεθνώς που θεωρείται ως η φωνή του φεμινισμού παγκοσμίως. Θα πρέπει λοιπόν ο φεμινισμός να παράξει κάποιες εναλλακτικές σε αυτά που λέει, οι οποίες θα μπορούν να αναγνωρίσουν την πνευματική της δύναμη και δεν θα τη δαιμονολογούν, καθώς νομίζω πως υπάρχει μία αντί-φεμινιστική τάση απέναντι στη δουλειά της, που θα πρέπει κανείς να προσέχει να μην ενθαρρύνει. Σίγουρα, το παράδειγμα της θυματοποίησης, η υπερβολική έμφαση στην πορνογραφία και η πολιτισμική απευαισθητοποίηση και παγκοσμιοποίηση των «δικαιωμάτων», για όλα αυτά, θα πρέπει να τεθεί ένας δυνατός φεμινιστικός αντίλογος. Αυτό που χρειάζεται είναι μία δυναμική και περισσότερο διάχυτη έννοια της εξουσίας, που θα είναι περισσότερο αφοσιωμένη στη δυσκολία της πολιτισμικής ερμηνείας, καθώς επίσης και στην ανάγκη να επαναρθρωθεί η παγκοσμιοότητα με λιγότερο ιμπεριαλιστικούς όρους. Πρόκειται για δύσκολο έργο, καθώς δεν είναι πια εφαρμόσιμο να αναζητηθούν απαντήσεις σε απλοϊκά και παραλυτικά μοντέλα δομικής καταπίεσης. Ακόμα κι έτσι όμως, θα ήμουν και πάλι υπέρ του φεμινισμού, και όχι εναντίον του. Ακριβώς αυτό είναι το παράδοξο που πρέπει να δουλευτεί, καθώς δεν μπορεί να υπάρξει καθαρή αντίσταση στην εξουσία, παρά μόνο δεξιοτεχνική ανακατασκευή των όρων της, με μέσα ποικιλοτρόπως μπασταρδεμένα.

Μετάφραση-Σκίτσα: Μαρία Παγκάκη

1 Ελληνική έκδοση: Σώματα με σημασία, 2008. ,επιμέλεια, εισαγωγή: Αθηνά Αθανασίου. Μετ. Πελαγία Μαρκέτου. Αθήνα: Εκρεμμές,

2 Στο πρωτότυπο: Heterosexual matrix.

3 Στο πρωτότυπο: Heterosexual hegemony.

4 Ομοφυλοφιλική ακτιβιστική ομάδα.

5 Κατά τη διάρκεια της διαδήλωσης, οι διαδηλωτές παριστάνουν τους νεκρούς.

6 International Gay and Lesbian Human Rights Commission.